

GÂŞİYE

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ ﴿٨٨﴾

Gaşiye Sûresi bilâ hılâf Mekkîdir.

Âyetleri - Yirmi altıdır.

Fasılası - ٥٠٥ ر م harfleridir.

Resûlullahın bu Sûreyi Cum'ada Cum'a Sûresiyle beraber okur idiği geçmişti. Evvelki Sûrenin âhirinde tezekki edenin felâh bulacağı ve Âhiretin Dünyadan hayırlı olduğu haber verilmişti. Bu Sûre, Gaşiye hadîsi ile felâhın ma'nâsını ve hayriyyetin vechini izzah edecek, Dünyanın âhiri lâbüd bir gaşiye, müstevlî bir beliyeye müntehî olacağını ve asıl felâh ve saadet o gaşiyeden muvaffakiyyetle çıkıp ni'mete iren ve bu suretle ilel'ebed sayinden hoşnud kalan mes'udlara aid olacağını beyan ile tezkire devam eyliyecektir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- ﴿١﴾ هَلْ أَتَيْكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿٢﴾ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ
﴿٣﴾ عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ ﴿٤﴾ تَصَلَّى نَارًا حَامِيَةً ﴿٥﴾ تُسْقَى مِنْ
عَيْنٍ أَنِيَّةٍ ﴿٦﴾ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ﴿٧﴾

Sh:»5771

- ﴿٧﴾ لَا يَسْمَنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ﴿٨﴾ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ
﴿٩﴾ لِسَعِيهَا رَاضِيَةٌ ﴿١٠﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١١﴾ لَا تَسْمَعُ
فِيهَا لَآغِيَةً ﴿١٢﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٣﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ
﴿١٤﴾ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٥﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٦﴾
وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٧﴾ أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ
﴿١٨﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ
نُصِبَتْ ﴿٢٠﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢١﴾ فَذَكِّرْ
إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢٢﴾ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ ﴿٢٣﴾ إِلَّا مَنْ

تَوَلَّى وَكَفَرَ ﴿٢٤﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٥﴾ إِنَّ
الَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٧﴾

Meali Şerifi

Geldimi sana o Gaşıye hadîsi 1 Bir takım yüzler o gün eğilmiş zillete düşmüştür 2 Çalışmış fakat boşuna
yorulmuştur 3 Kızıymış bir yaslanırlar 4 Kızgın bir menba'dan sulanırlar 5 Yiyecekleri yok ancak bir darı' 6
Ne besler ne açlıktan kurtarır 7 Bir takım yüzler de o gün mes'uddur 8 Sayinden hoşnuddur 9 Yüksek bir
Cennette 10 Ki onda lağviyyattan bir kelime işidilmez 11 Onda carı' bir menba' 12 Onda yüksek

Sh:»5772

serîrler 13 Konulmuş küpler 14 Dizilmiş koltuklar, yastıklar 15 serilmiş nefis döşemeler 16 Ya hâlâ
bakmazlar mı o deveye: nasıl yaratılmış? Ve o göğze: nasıl kaldırılmış? 17 Ve o dağlara: nasıl dikilmiş? 18
Ve o Arza nasıl sathlanmış? 19 haydi ihtar et; sen şimdi sırf bir ögütçüsün 20 Üzerlerine musallat değilsin
21 Ancak tersine giden ve küfr eden başka 22 Ki Allah onları en büyük azâb ile ta'zib edecek 23 Muhakkak

onlar döne dolaşa bize gelecekler 24 Sonrada muhakkak bize hesap verecekler 25

1. ﴿هَلْ أَتَيْكَ﴾ - Bu istifhan ehemmiyyetle dinlemeğe teşvik ve takrir içindir.

﴿حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ﴾ -

GAŞİYE, esasında gaşiyden ismi fâil olarak bir şeyi her tarafından sarıp bürüyen salgın, sargın, müstevlî

şey demektir ki «ta» sı mevsufu itibariyle te'nis veya mübaleğa veya ba'zı ahvalde vasfıyyetten ismiyyete

nakl içindir. At eğerinin örtüsüne ve kalb zarına ve insanı veya hayvanı içinden saran derde ve kâbus gibi

her taraftan saran salgın müstevlî belâya ıtlak olunur ki «

﴿أَفَامِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ﴾ bu ma'nadandır. Bu ma'nadan

«lâm» ile «الْغَاشِيَةِ» de Kıyametin isimlerindedir. Çünkü birden bire şiddetiyle halkı saracak ve

ehvali, umumu bürüyecektir. Ba'zıları demişlerdir ki: ﴿تَغْشَىٰ وَجُوهَهُمُ النَّارُ﴾: الْغَاشِيَةِ

» buyurulduğu üzere kâfirlerin, Ashabı narin yüzlerini saracak olan nardır, «النَّارُ الْغَاشِيَةُ»

meâlindedir. Ba'zıları da o Cehennem ateşinin içine düşüp onu saracak olan Ehli nardır demişler, cümhur

evvelkini Sûrenin siyakına muvafık görmüşlerdir.

HADÎS; herkes tarafından birbirlerine nakil ve rivayet edilerek söylenmeğe, hikâye edilmeğe ve her söylenişinde tâze gibi dinlenmeğe lâayık söz ve haber demektir ki bu gaşiye hadîsi de dâima böyle ehemmiyetle

Sh:»5773

dinlenilmesi lâzım gelen bir haberdur. 2. ﴿وَجُوهٌ﴾ bir takım yüzler. - Nice kimseler ﴿يَوْمَئِذٍ﴾

o gün - ya'ni o Gaşiye sardığı gün ﴿خَاشِعَةً﴾ huşu' etmiştir. - Evvel hakkı saymazken o gün havf-ü

haşyetle boynunu bükmüş, zillete düşmüştür 3. ﴿عَامِلَةٌ﴾ âmildirler. - Ya'ni vaktiyle gereği gibi

çalışmazlarken bugün hepsi ezici ameller içinde çalışmakta ﴿نَاصِبَةٌ﴾ zahmet çekmektedirler.

Yâhud vaktiyle çalışmamış, amel etmemiş değiller, çalışmışlar, amel yapmışlar. Fakat boşuna zahmet

çekmiş, meşakkate düşmüşlerdir. - Zira bugün işe yarayacak vechile Allah için hak, doğru yolda salih

amellere çalışmamışlar. Bâtil dîn, bozuk fikir ve itikad ile küfre saparak çalışmışlar, beyhude zahmet ve

meşakkat çekmişler, şimdi de onun cezasını çekiyorlar. «Âmiletün, nâsibetün» ikinci ve üçüncü haberdur.

Yâhud «nasıbe» sıfattır. Bunların «hâşia» gibi «yevmeizin» ile mukayyed olup olmadığına göre bir kaç

vechile tefsiri rivayet edilmiştir.

BİRİNCİSİ, hepsinin de «yevmeizin» ile mukayyed olmasıdır ki evvel huşu' etmez. Hak yolunda çalışmazlarken bu gün boynunu eğmiş zilletler içinde tehammül edilmez ezici amellerle amelelik etmekte, nasab, teab ile meşakkatler çekmektedirler, demek olur. Bugün bu amel ve meşakkat, bundan sonra beyan olunacağı vechile Cehennem ateşi içinde esaret zincirlerini, tomruklarını sürükliyerek aşağı yukarı bata çıka boğuşup durmalarıdır. Bu ma'na İbni Abbastan menkuldür.

İKİNCİSİ, «âmiletün nasıbetün», «yevmeiz» ile mukayyed olmayıp mutlak olarak maziya âid olmasıdır. Bu surette bunlar vaktiyle Dünyada çalışmışlar, ameller yapmışlar, ibadetler etmişler, lâkin iyi yapıyoruz zu'miyle küfr ile bâtil

Sh:»5774

yolda çalışmış bulduklarından bütün amelleri habt olunup sa'yleri heder olmuş, boşuna zahmet ve meşakkat çekmekle kalmışlar, bugün zillate düşmüşlerdir demek olur ki sûrei Kehfın âhirindeki «

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي

الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَاءِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ
لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ زَنًّا ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا
« آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوءًا » ve sûrei Fûrkandaki «
« وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا » âyetlerin

mazmununu hulâsa demektir. Zeyd ibin Eslemden merviy olan bu ma'na İbni Abbastan da diğeri bir

rivayettir. Âhiret darülamel olmayıp darülceza olmak itibarile amelin Dünyada olması daha zâhir

olduğundan bir çokları bu ma'nayı tercih etmişler ve bununla savmaalarda, Manastırlarda Rahibler gibi

şiddet ve gulüvv iltizam ederek dalâl üzere çalışan ehli dalâlin amellerinin butlanına işâret edilmiş

olduğunu söylemişlerdir. Netekim Buhârîde «

« نَاصِبَةٌ » demiştir. Bu surette « قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ النَّصَارَى
« عَامِلَةٌ » nin sıfatı olmak gerektir.

ÜÇÜNCÜSÜ, İkrimedden merviy olandır ki: «âmîle» Dünyada, «nâsibe» Uhrada demektir. Bunun

ma'nası zannedildiği gibi ayrı ayrı zarflar takdîri demek değil «amîle» ismi fâili mazî ma'nasına «nasibe»

ismi fâili hal veya devam manasına mahmul olduğunu söylemektir ki amel Dünyaya, ceza Âhirete âid

olmak mülâhazasıyle bu ma'na da ba'îd değildir. Bu surette de «nâsibe» üçüncü haberdır. Ve şununla

mübeyyendir. 4. ﴿تَصَلَّى نَارًا حَامِيَةً﴾ -

Hâmiye, ya'ni yüksek derecei hararete şiddetli kızışgın bir ateşe gerilip yaslanırlar 5.

﴿تُسْقَى مِنْ عَيْنِ آنِيَةٍ﴾ bir aynı aniyeden iska olunurlar. - Aynı burada da iska karfinesiyle

çeşme, pınar, menba' kaynak gibi su gözü ma'nasına olduğu zâhirdir. Lâkin bu göz bir soğuk su gözü değil,

âniye «حَمِيمٍ أَنْ» denilen son derece harr, kaynar, gayet kızgın, ateşin bir menba'dır. 6.

﴿لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ﴾ - Ta

Sh:»5775

yukarılarda zakkum, sûrei Hâkkada da hasır ile «وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غَسْلِينَ» geçmiş idi -

Onun için burada da darîi gıslîn veya zakkum ile aynı şey olmak üzere «شَجَرٌ مِنْ نَارٍ» ateşten bir

ağaç diye tefsîr edenler varsa da hasır başka başka sınıflara nazaran olarak her birinin başka bir manada

olması da kabildir. Bu babda bir kaç ma'na beyan etmişlerdir. Tefsiri Razîde Hasenden bir rivayette

«elîmün mülîmün, semîun müsî-un, bedîun» ma'nasına olduğu gibi «dariun de mudarriun» ma'nesına

olur. Tenâvülünde sertliği, acılığı, yakıcılığı ile onları zillet-ü tedarrua mecbur eden bir Şeyden başka taam yok demektir. Saniyen; ekser müfessirîn demişlerdir ki: Darf, Őibrıkın kuru sudur. Őibrık bir nevi' dikendir ki yaŐ iken onu deve yer, koruyunca kaçınır, semmi katildir. İbni CerİR der ki: Arabda darf, Őibrık denilen bir nebattır ki kuruduğu zaman ehli Hicaz darf namını verirler. Sairleri Őibrık derler. Bir zehirdir. İkrimedden rivayetinde: Yere yapıŐık dikenli bir ağaçtır ki baharın KureŐ Őona Őibrık derler, kuruyup çöp olduğu zaman da darf derler. Ebu Hayyanın nakillerine göre darf Őibrıktır ki fena bir mer'adır. Üzerinde yayılan hayvan ne yağ bağlar ne et. İbni Azzarei Hüzelfin'in Őu beyti ondandır:

وبسن فى هزم الضريع فكلها حذباء دامية الیدين حرود

Ebu Züeyb de Şöyle demiştir.

رعى الشبرق الريان حتى اذا زوى وصار ضريعاً باع عنه
النحاءص

Ba'zı lügaviyyîn, arfec kurusunun kırıntısı demiş. Zeccac, avsec gibi bir ot demiş, Halil de yeşil ve

gayet

Sh:»5776

fena kokulu bir ottur ki deniz atar demiştir. Kamusta bu ma'nalardan başka hurma ağacının dikenine ve

bulanık müteaffin sularda ve uruku Arza vasıl olmayıp su içinde olur bir ota dahi denildiği de kayd etmiştir.

Ki bu ot « فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ » de beyan olduğu üzere türbün ve « سَبِّحِ » sûresinde

ma'den kömürlerinin menşei olan nebatatı haleviyyeden demek olur. Demek ki Arabcada darî insanın

değil hayvanın bile yemesi kabil olmiyan dikenli, sert veya yumuşak olsa da gayet fena kokulu zehir,

zenberek bir kaç türlü dikene ve nebata ıtlak olunurmuş. Şu halde burada bunlardan herhangi birinin

hususiyyeti değil, yenilip yutulmak ihtimali olmiyan elîm bir şey olması vasfı, maksud olmalıdır. Bu ma'na

denildiği gibi bir daraat ve zillet ile sızlandırmak mefhumunu îyma eden darî lâfzîyle ifade edilmiş 7.

﴿ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ﴾ - vasfiyle de izzah olunmuş demektir. Yine bundan

dolayı Seiydden rivayet olduğu üzere ba'zı müfessirîn bunu taş diye tefsîr etmiş, İbni Zeydden de şöyle

rivayet edilmiştir. Dünyada dar'f, arabin dar'f dediği yapraksız kuru dikendir. Âhrette dar'f de ateşten bir dikendir. İbni Abbastan rivayette: Ateşten bir ağaçtır. Kamusta alâ kavlin: Cehennemde acı sabırdan acı,

lâşeden daha bed kokulu ve ateşten daha yakıcı bir şeydir demekle de bunu anlatmıştır. Murad böyle

yenilip yutulmak ihtimali olmiyan bir şey yemek mecburiyyetine düşmek, azâbının elem ve fecaatteki

şiddetini iş'ar olduğuna göre zakkum, gıslîn, dar'f hepsi sûrei Müzzemmildeki « طَعَامًا ذَا غُصَّةٍ »

boğaza duran yutulmaz taamı birer suretle tavzih demek olur ki bunlar mecburiyyet altında yenseler bile «

لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنَ الْجُوعِ » dur. Ne besiler ne de açlığa fâidesi olur. Sade inletir de

inletir, sızlatır da sızlatır. Bunlar muztarib beşeriyetin Dünyada büyük açlık ve felâket, esaret

hengâmlarında gördükleri âlâm ve iztirabattan istidlâl olunabilecek birer mefhum ile Âhret azâbının

akıllara sığmaz acılıklarını düşündürmektir.

Sh:»5777

İşte o gaşiye bir kısım yüzler için böyle sargın bir beliyeyi uzmadır. Onlara mukabil 8.

﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ﴾

bir takım yüzler de o gün

﴿نَاعِمَةٌ﴾

lâttif, na'im içinde mes'ud . -

NÂIME: Letafet ma'nasına nümetten müştak lâîff ya'ni «

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ» mazmununca ni'met ve saadet eseri olan neş'e,

letafet, yumşaklık zâhir, yahud ni'metten müştak, ni'mete konmuş, naîm içinde mütena'im ma'nalarına iki

vechile tefsir olunmuştur ki birisi eser, birisi sebep, ikisi de mes'udiyeti müfid 9.

﴿لَسَعِيهَا رَاضِيَةٌ﴾ sa'ylerine râzî, çalıştıklarından dolayı hoşnudlar - Çünkü boşuna

çalışmamışlar amelleri Allahın emr-ü rızasına muvafık yolda cereyan eylemiş, kabule ıktiran etmiş, sa'yleri o

dehşetli günde semeresini vermiş, ni'met ve saadete irmişler ve bu muvaffakiyyet kendilerinde hissi ataleti

değil, daha ziyade sa'y neş'esi uyandırmıştır. 10. ﴿فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ﴾ âlî bir Cennettedirler. -

Hem mekânen hem mekâneten yüksek öyle ki 11. ﴿لَا تَسْمَعُ فِيهَا لِأَغْيَةٍ﴾ orada bir

lâgiye, ya'ni legiv, veya boş bir kelime, yâhud biyhûde şeylerle meşgul bir cemaat işitmezler, yâhud

işitmezsin ey muhatab -

LÂGIYE, kelimei lâgiye veya cemaati lâgiye yâhud lagiv ma'nâsına âkıbet gibi masdar olmak üzere üç

kavil vardır. Lağiv de lâgiye ma'nasına olarak ilga ve iskatı gerek olan, ehemmiyyet verilecek bir fâidesi

olmayan boş, ma'nasız, herze, heder, biyhûde şeylere ıtlak olunur ki leğveyât ve lağviyyat ta'bir olunur akval

ve efalden eamdır. Kelimei lâgiye bilhassa hatâ ve sebb ü şetim gibi fâhiş söze denir. Cennette bunlar

işitilmez « لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَابًا » dır. Cennetin yüksekliğini ıyazah

sirasında ilk evvel bu vasf ile tavsıfı evvel emirde

Sh:»5778

naîmi Cennetin ve ehli Cennetin nezâhetini iş'ar ile mü'minleri ahlâkı fadıleye tergibdir. Zira Cennet, ni'met,

hoşnudluk, saadet denilince bir takım zihinler Dünyada refah-ü servet kısmet olmuş, şehevât ve hevesâta

düşgün bir çoklarının ahvalinde görüldüğü üzere vakit geçirmek için oyunlar, eğlenceler, hakîkî bir fâideyi

tezammun etmiyen lağviyyata dair biyhûde kaviller, filler, neticesi hiçten ibaret olan şeyler için dediler,

kodular, entirikalar, edeb kaydiyle mukayyed olmaksızın gevezelikler, şımarıklıklar, yüksek bir zevk ve

meharet imiş ve bu gibi ahval ile keyf çatmak ni'met ve saadetin mütemmimlerinden olan gayeler imiş, ve

binaenaleyh Cennet saadeti de böyle lağviyyattan ibaret olacaktı gibi tevehhüm ve tehayyül

edebileceğinden böyle bir ihtimali def için evvelâ Cennetin yüksekliği anlatılırken orada lağviyyatın yeri

olmadığı ve Ehli Cennetin öyle boş ve biyhûde şeylerle iştigali şöyle dursun onları işitmekten bile âzâde ve

münezzeh buldukları anlatılmış ve bu suretle mü'minlere lâıyk olan da Sûrei Mü'mininun da «

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ» diye tasrih olunduğu üzere bu ahlâk ile mütehallık

olmak, hem yalnız darlık ve hacet zamanlarında değil, ni'metleri izdiyad edip hallerinde vüs'at hasıl olduğu nisbette de lağivden ihtiraz da ileri gitmek ve hattâ yalnız dari teklif olan Dünyada değil, kendilerinden tekâlifin kalktığı ve hiç gadab ve nikmet bulunmayan sâhai rahmete vasıl oldukları zaman bile ondan tenzîh olunmak ve binaenaleyh ni'metleri, ni'met kadri bilmiyen cühelâ ve süfehanın sebebi felâketleri olan ni'metler kabîlinden olmayıp ebedî saadete mazhar olan ehli fadl-ü ciddin ni'metleri kabîlinden olmasını istemektir. Yine şayanı dikkattirki Cennetin ve ni'metin yüksekliği vasıfları anlatılırken evvelâ daha ziyade nüfusi âliyenin ve ırfanda, kemalâtı vicdâniyyede makamâtı refi'a sahibi olanların şanlarına lâyük olan ruhanî ve ma'nevî haslet takdim

Sh:»5779

olunmuş, sa'ye rıza, sonra da lağivden nezahet zikredilmiştir. Herhangi bir hususta mertebeli rizaya ermek büyük zevk ise de sa'ye rıza: Sa'yinden hoşnudluk, insanı makamı hamde erdiren lezzetlerin en yükseğidir.

Çünkü «

﴿لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ . ﴿لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا
﴿مَا كَتَسَبَتْ﴾» dir. Hayat, haddizatinde fa'aliyyet demek olduğu için hakikatte zevkı hayat,

gayesine masruf olan sa'y zevkından ibarettir. Sa'yin zevkı de gayesine isabetindedir. Onun için sa'yinin

güzel semeresini gören ruhun hazzı her lezzetin fevkında ve bu suretle sa'yden hoşnudluk her

hoşnudluğun başında bir hazzı ruhanîdir, Gayesine isabet etmiyen sa'y ve amel sonunda «

عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ» hukmünce nasab ve te'ab ve inkisarı hayal ile elem ü husrandan ibaret kalacağı

gibi gayesiz olan veya gayesi bir ehemmiyeti hâiz olmiyan sa'yler de lagv-u abes olmak i'tibariyle ona

mulhaktır. Onun için sa'yinden hoşnudluk ruhun en yüksek hazlarından olduğu gibi lagıvden nezahet de

onun tekemmülü şeraitinden bulunmak hasebiyle Cenneti âliyenin evsafında evvela bu iki saadet takdim

edilmiş sonra da Dünya hayatta tanınmakta olan cismanî lezzetlere benzer huzuzât zikrolunmuştur. Şöyleki

12. ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ ondâ: o Cennette akan bir menba' - istenilen yere cereyan eden bir

kaynak ki her tarafa hayat mâye ve neş'esi dağıtır. Defe'at ile geçtiği üzere Cennette uyûn, müte'addiddir.

Burada müfred getirilmesi cinsi i'tibariyle demek olur. Yâhud en umumî olan birine işaret edilmiştir.

Herhalde tenvin, vahdet için değil, tefhîm içindir. Tenkîri de ma'ruf olan menba'lardan olmayıp «

«مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ»

cümlesinden olduğuna işaretirki maba'di de böyledir. 13. ﴿فِيهَا سُرٌّ مَرْفُوعَةٌ﴾ o Cennette,

o akan menba' civarında rıfatlı serîrler.-

SERİR; üzerinde sürür ile oturlan taht, sandalye veya

Sh:»5780

yatırılan karyola ve köşk kabîlinden şeylere itlak olunur. Rıfati de zeminden yüksekliği veya şerefi

i'tibariyledir. 14. ﴿وَإِكْوَابٌ﴾ küpler - kulpu olmiyan küp, surahî bardak gibi meşrubât kapları

﴿مَوْضُوعَةٌ﴾ yakınlarına konmuş - istedikleri zaman «

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا عَيْنًا
«يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ» fahvasınca içmelerine âmade, yine o Cennette 15.

﴿وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ﴾ sıra sıra dizilmiş nümrukalar - nunun zammı veya kesri ile «نمرقه»

dayanmak için konulan koltuk yastığı 16. ﴿وَزَرَابِيٌّ مَبْتُوثَةٌ﴾ serilmiş yâhud câbecâ yayılmış

zürbiyeler - «za» nın zammı veya kesri ile zürbiyye, nefis ve fâhır döşemeler. Kamusta mezkûr olduğu

üzere zerâbiyy sararmış ve kızarmış olmakla beraber yeşilliği de bulunan otlara dahi denir ve fi'linde - «

«أَزْرَبَتِ النَّبَاتُ أَيْ أَصْفَرَتْ وَأَحْمَرَتْ وَفِيهِ خُضْرَةٌ» denilir.

Döşemelere itlakı buna teşbih suretiyle olduğu da söylenmiştir. Lâkin Râgıb demiştir ki zerâbiyy fil'asıl bir

mevz'a mensûb benekli dokumalardır. Sonra döşemelere isti'are olunmuştur **اه**. Ferranın beyanına

göre ince tüylü halılardır. Tanafisle himli rakık, Nemârık ve zerâbî yekdiğeri makamında da kullanıldığından

sıhahı cevherî aralarını ayırmıştır. Netekim Hindin:

نحن بنات طارق نمشى على النمارق

Recezinde nemark zerâbî ma'hasına kullanılmıştır. Çünkü adeten yastık üzerinde yürünmez. Maamafih

sâirleri farklarını göstermiş oldukları gibi âyette de zâhirdir.

17. ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْآبِلِ الْخِ﴾ - Yukarıya bir tefri' olan bu

cümlenin «fa» ile rabtındaki ma'na Gaşiye hadîsini ve mutezamın olduğu evsafı acibe ile ba's kazıyyesini

inkâr edenlere karşı hilkatin en göz önünde bulunan şeylerinde

Sh:»5781

bile görülüp duran acâibliklere nazarı dikkati celb ile halikin kudretini ihtar ve boşuna yorgunluk olan

yolsuz çalışmalardan ve lagviyattan kurtulmak ve sa'yinden hoşnud olacağı işler yapmak için Zeminden

Semaya, Semadan Zemîne, en yakınlarından en uzaklarına kadar eşyanın hılkat tarzlarını teharî ve tetebbu' ederek onun sünnetlerini ve kudretinin acâibâtını, ve tesarrufu keyfiyetlerini ve ona göre evamir ve ahkâmını fehm-ü istinbat ile Gaşiye gününün şedaidinden korunacak ve saadetine irdirecek güzel ve nâfi' amellere sevk-ü teşviktir ki evvelki sûrede suhufi ûlâda olduğu anlatılan tezekkî mazmununun suhufu uhrada mütemmim ve mükemmili demek olan bir tezkir olmak hasebiyle sonunda « فَذَكِّرْ » emriyle takıyb olunmuştur. Bu tezkir için Gaşiye hadîsinden sonra Arz ve Semanın keyfiyeti hılkati ile Halıkın kudretine nazarı dikkat celb olunurken ilk önce devenin ileri sürülmesi birden bire nazara acîb gelirse de bu acîblikte de ma'nayı maksuda isabet noktai nazarından bera'ati istihlâl gibi bir bedaat vardır. Zira maksad bakılması mu'tad olan ve pek âdî gibi görünen şeylerin bile keyfiyeti hılkatleri acâibat ile meşhun bulunduğunu duyurmak olduğu ve deve hılkatının hakikaten acâibliğile beraber Arabın en yakından nazarına çarpması lâzım geldiği düşünülürse bunun hılkati âlemi seyr için mebde'i nazar ittihaz edilmesi en muvafık bir hareket olduktan başka serilmiş döşeklerden bir lahzada deveye atlatarak ondan Semaya, ondan cibale, onlardan muhîti Arza bir tedkik siyahati yaptırın intikalde bir garabet ve aynı zamanda fasılalarda kıvrık «ha» dan şiddetli uzun «ta» ya geçen bir inbisat ile ifadeye başkaca bir tehavvül verilmesi hılkatteki acâibati göstermek maksadına her vechile intibak eden bedîi san'atleri ihtiva ettiği anlaşılır. Bu sayılan şeylere nazar da bütün âleme nazarı tezammun eder. «Fa» siyakın ıktıza ettiği mukaddere ma'tuf

olarak hasılı ma'na

Sh:»5782

şu olur: Gaşiye hadîsi böyle haber verildiği, Dünyanın âhiri ya biyhûde ameller yüzünden bîtab olarak zillet-ü sefâletle ateşe yaslanmak veya yolunda cereyan eden güzel ve müsmir amellerle ni'met-ü saadete irerek sa'yinden ilel'ebed hoşnud olmaktan ibaret idiği anlatıldığı halde bulunduğu âlemi ve yaradanın hukm-ü kudretini düşünmeyip de Dünyayı Âhirete tercih eden gafiller hâlâ önünü sonunu görmek ve sonunda hoşnud olacağı fâideli ameller yolunu aramak ve gereği gibi istifâde etmek için nazar etmezler mi o her gün gözleri önünde kullanıp durdukları, etinden, südünden, yününden, derisinden, işinden, gücünden, türlü menafi'inden intifa' etmek için türlü meşakatlere saktıkları deveye?

﴿ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴾ nasıl yaratılmış? - Ne acîb hılkati var? Bir çok hayvanların hılkatine

benzemiyen iri cüssesi, şiddetli kuvveti, acâib hey'eti başka hayvanların iktifa etmediği cüz'î alef ve dikenli mikenli mer'alarla iktifa ederek ağır yüklerle uzun uzun seferlere ve günlerce susuzluğa tehammül eden sabr-ü metaneti ve oturup kalkmaktaki vaz'iyeti ve o kuvvet ve cesametiyle beraber en zayıf bir hayvandan, bir koyundan, bir merkebtan daha ziyade ve hatta bir çocukla bile yedilip güdülebilecek

derecede itaat ve inkıyad ile insanlara müsahhar kılınarak istihdam edilmesi ve gittiği bir yolu bir çok
insanlardan daha sağlam bir hâfıza ile belleyip çıkarması ve kalınlığına rağmen güzel sesle hıda olduğu
zaman müteessir olarak şevk-u tarab ile coşması

Sh:»5783

gibi ahvali ne acâyib şeylerdir; insan kendi zekâsiyle bu acîb hilkat arasındaki fark ve münasebeti
düşünür. O iri acîb hayvana karşı kendi maddî kuvvetinin küçüklüğünü mukayese ve onunla beraber
kendinin onu istihdam edebilecek surette galebesi esrarını ve bundan daha güzel istifade yollarını
araştırırsa şübhe yok ki her şeyden evvel Halık teâlânın sun'undaki acâibâtı, kudretindeki vüs'ati ve her
şey'e bir hususiyet bahşeden iradesindeki tahsîsâtı ve hepsini münasebatı mahsusalarına göre bir nizam
ile idare eden emr-ü hukmünü ve binaenaleyh insanların da ona göre acı veya tatlı bir âkıbete yürümekte
bulduğunu anlaması ve o yolda iman ve irfan ile ilerisi için şevk ile çalışması ıycab eder. İlâhî tahsîsâtın
ehemmiyeti ilm-ü ma'rifet gibi ma'nevî kuvvetlerin maddî kuvvetlere tefevvuk ve hakimiyetini sarîh bir misal
ile anlatmak için insanlar elinde müsahhar olan devenin keyfiyeti hilkatini mebd'e'î nazar ittihaz etmek
herkes için en açık ve en fâideli bir misal olduğunda şübhe yoktur. Gerçi fil daha büyüktür. Ve onun

halkatinde de bariz bir acıblık vardır. Lâkin o deve gibi temiz bir hayvan olmadıktan başka onun kadar göz önünde değil ve bahusus Arabın nazarından uzaktır. Deve ise Arabın ehassı emvalindendir. Hele darfîn zikrinden sonra deveye bir atfı nazar etmenin de başkaca bir münasebet ve letafeti vardır. Sonra seyr-ü sefer etmek üzere deveye binen bir kimse boyundan hayli yüksek bir irtifaa çıkmış olur. Yukarı baktığı zaman fevkında Semayı, sağa sola baktığı zaman dağları, aşağıya baktığı zaman da sathı Arzı görür. Ve bu nazarlar ne kadar genişler ne kadar derinleşirse insanın bulunduğu âleme dair vukufu ve Halık tealânın sun'-u kudreti ve nimetlerinin vüs'atı ve istikbalin ehemmiyeti ve yoluyla sa'y-ü gayretin kıymeti hakkında ma'rifeti de öyle genişler ve derinleşir.

Ebül'abbas Müberred gibi ba'zıları burada deveye

Sh:»5784

nazardan Semaya nazara geçmeği baîd görerek ma'tuflar arasında daha mütecanis bir münasebet düşünmek üzere Sema karfinesiyle ibilden murad, sehab olduğuna kail olmuştur. Sahib Keşşaf der ki bunun muradı ibilin gamâm, müzn, rebab, ğaym, ğayn ve saire gibi bulut isimlerinden olduğunu söylemek

değil, bir çok Arab eş'arından bulutun deveye teşbih edilmiş olduğunu görerek burada da teşbih ve mecaz

tarikıyla ibilden sehab murad olunmasını tecvîz olmalıdır **أهـ** . Fakat mecaza hacet yoktur. Deveye

nazardan Semaya nazara geçirmek bilhassa vâdîlerinde, bâdiyelerinde, uzak seyr-ü seferlerinde deveye

ihtisası ma'lûm bulunan Arabın irşadı bakımından gayet tabîi ve lâtıffir. Deve en istifadeli malî olup dâ ona

bakmamak, acîb hılkatini düşünmemek nasıl büyük gaflet ise deveye binip de Semaya bakmamak, Halikın

kudret ve azametini mutaleaya dalmamak daha büyük gafletdir. Onun için buyuruluyor ki:

18. ﴿وَالَى السَّمَاءِ﴾ Ve o Semaya - gece gündüz müşahade edip durdukları hayretengiz

Göğe bakmazlarmı ﴿كَيْفَ رُفِعَتْ﴾ nasıl yükseltilmiş? - Yukarı doğru yükselen cevviheva

üstünde derin bir bu'd-u imtidad içinde her biri bir felekte direksiz dayaksız yüzüp duran layü'ad ecram ve

kevakibiyle o zîynet ve füşhatiyle, bütün nazarları kaplıyan o aşılmaz muhîta nasıl bir irtifa' verilmiş 19.

﴿وَالَى الْجِبَالِ﴾ ve o dağlara - yerden o Semaya doğru ser çekere dikilip nazarları tahdid

eden ve türlü menafî'i ile intifa' edilip duran dağlara bakmazlarmı? ﴿كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ Nasıl

dikilmiş? - Nazıl vaz'iyetlerle konulup tesbit edilmiş? 20. ﴿وَالَى الْأَرْضِ﴾ Ve o Arza - ve

üzerinde yaşadıkları ve altlarında zelûl ve münkad buldukları ve yarın içine gömülecekleri

Arza

Sh:»5785

bakmazlarmı? ﴿كَيْفَ سَطَحَتْ﴾ Nasıl satıhlanmış? - O dağlar, vâdîlerle beraber ovalar

denizler gibi düzlüklerden nasıl bir satıh ile kaplanıp üzerinde hayat ve seyr-ü sefer kabil olacak vechile

düzlenmiş döşenmiş. Bu satıh husule gelinciye kadar nasıl tekallübler, tehavvüller vuku'a getirilmiş? Neler

yıkılmış neler yapılmış? Ne halklar, ne tesviyeler, ne işler cereyan etmiş? Bugün ne hâle gelmiş? Yarın

neler olması muhtemil? Hasılı nasıl ve ne gibi bir âlemde bulunuyorlar? Ne olmuş ne olacaklar? Bütün

bunlara tedebbür ve ibret nazariyle bakıp da yaradanın kudretini, Gaşiye hadîsinin mutezamının olduğu

ba's-ü nüşûrün, ceza ve mükâfatın hakkıyyetini sa'yinden razı olmak için hak yolunda çalışmanın lüzumunu

düşünmezlermi? Görülüyorki bu nazar, âlemin Arz-u Semasiyle hepsine nazar demektir. Bununla beraber

Arzın bir cüz'ünden başlayıp Semâdan ve dağlardan dolaşarak nihayet sathı Arzın keyfiyyetini tedkika

getirilmiştir. Zira - «

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ
وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ» buyurulduğu üzere Arz insanlar için bir zamana

kadar hayattan nasîb alınacak bir yurddur. Onda yaşanacak, onda ölünecek, ondan çıkarılıp haşr-ü neşr ile

Âhirete gidilecektir. Onun için bulunduğu yurdu ileri geri hudud ve keyfiyetiyle tanıyıp «

«فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ»

müeddasinca akıbeti anlamak ve ona göre hayatını câhilâne ve biyhûde şeylerle geçirmeyip iman ve ırfan

ile güzel amellere çalışmak lüzumuna tenbih olunmuştur. Şayanı dikkattir ki burada bu keyfiyat, tafsil

olunmamış, yalnız, halk, refi', nasb, satih keyfiyetlerine icmalen nazarı dikkat celb olunmuştur. Demek ki

bunlar şuhud âleminde bilfi'il mevcut şeyler olduğu için tafsili insanların mücerred teharrî ve tedkik

nazarlarıyla bilinebilecek ulûm ve maarifi akliyye mevzu'larındandır. Demek ki bunlara husni nazar matlûbi

ilâhîdir. Ve bu nazar ve tecrîbe ile

Sh:»5786

edinebileceğimiz ma'lûmatın ma'rifetullah için bir ehemmiyeti mahsusası vardır. Kur'anın bir çok yerlerinde

bilhassa ihtar edilen bu gibi âyâtı tekvîniyye hilkatte bilfi'il mevcut bulunduğu cihetle böyle icmalen vaki'

olan işaret ilâhiyyeye tezkir namı verilmiştir. Çünkü bunlar teharrîyatı akliyye ve tecrîbiyye ile bilinecek

şeyler olduğu için esbabı ilimleri esasen ukulün fitratında merkûzdur. Bu suretle burada bilhassa Hayvanat,

Hey'et, Coğrafya, Tabakati Arz ve Tarihi tabîi denilen aklî ve tecrîbî ilimlerin fâidelerine ve müslimanların

onlarla da iştigali lüzümüne ve ancak bunları gayei ma'rifet add etmeyip Halıkın tesarrufatı keyfiyetleriyle

kudreti âyâtını ve kanunlarını tanımak ve kâfirlerin bâtil ve yanlış akîdelerini redd ederek hayatı âhire için
Dünya hayattan nasiyb almak üzere vazîfe yollarını fehîm-ü istinbata vasîta telâkkî eylemek hususlarına bir
delâlet vardır. Filvaki' Arzı ve ahvalini ve Arz üzerinde hayat kaidelerini en iyi bilenler ve bilgileri nisbetinde
iyi çalışan milletler diğerlerine galebe edegelmişler, içinde buldukları Dünya hayatı ve Dünyanın boş ve
aldatıcı lezzetlerini aksayı emel edinip de onunla kalmak istiyen âtil, hevaî milletler veya nereye gittiğini
bilmiyerek cahilâne bir hırs ve çılgınlıkla etrafına saldıran hırçın kavımlar, mağlûb ve perişan
olagelmişlerdir. Dünya hayatı tercih edenler de etmiyenler de nasıl olsa bu hayattan çıkıp gitmişler, ve
ancak iman ve irfan ve ihlâs ve ıykan ile Âhîret için çalışan ve güzel amellerle Hakka kavuşanlar ebedî
saadet ve bahtıyarlığı kazanmışlardır. Şübhe yok ki bu nazar, icmalî de tafsîlî de olabilir. İcmâlî, bu âyetlerle
anlatılmış, tafsîlî de nazarlarımızın bilmüşahede keşf-ü tedkikına havale kılınmış, hâlâ bakmıyanlara «

أَفَلَا يَنْظُرُونَ ﴿فَذَكِّرْ﴾ o halde

tezkir et - ya'ni hâlâ bakmıyorlar, bunlara nazar edip düşünmıyorlarsa sen onlara va'z ve nasîhat ile hatırlat,
bakmaları

lüzumunu veya o nazarın netayicini tebliğ ve ihtar et, tezkir ile iktifa et de daha ziyade zorlama, zorla

düşündüreceğim diye uğraşma ﴿انَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ﴾ çünkü sen ancak bir müzekkirsin -

sade tebliğ ve ihtara me'mur bir nasihatçı, bir öğüdcüsün 22. ﴿لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ﴾

üzerlerine musallat cebbar değilsin. - Zorla nazar ettirip düşündürecek, her isteğin şey'i yaptırarak,

kalblerine hukm edip dilediğin gibi itikad ettirecek değilsin « إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ »

23. ﴿إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ﴾ ancak her kim aksine gidip küfür ederse - ya'ni tezkir ve ihtarı

dinlemez ve bu irşada karşı küfrân eyliyerek küfürde ısrar eylerse 24.

﴿فِيَعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ﴾ ondan dolayı Allah onu en büyük azâb ile ta'zib

edecektir. - Ki en büyük azâb, Âhîret azâbidir. « وَلِعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ » ona ba'zan. Dünya

azâbı dahi munzamm olursa da o Âhîret azâbına nisbetle küçük kalır. 25.

﴿إِنَّا إِلَيْنَا يَا بَهُمْ﴾ her halde onların dönüşleri nihayet bizedir. - Ne kadar yüz çevirirseler

ne kadar kaçmağa çalışsalar akıbet dönüp bize geleceklerdir. 26.

﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ﴾ sonra da hisabları muhakkak bize âiddir. - Ya'ni hisablarını

başkası değil, Allah görecek, Allaha hisab vereceklerdir. Binaen'aleyh o en büyük azâbdan kurtulmalarına

imkân ve ihtimal yoktur.

Œimdi bu Sûrede zikr olunan nazarların hâsilei ibretini biraz tafsîl ile Allaha rücu' akibetinin bir tavzîhı

siyakında zaman tehavvûlâtına dikkati celb ile baœlıyan Vel'fecri Sûresi gelecektir.